

NBS De Sterren

Doelgericht en samenhangend
burgerschapsonderwijs

2024-2028

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Onze leerlingen	3
3. Burgerschapsvisie	4
4. Burgerschapsdoelen NBS De Sterren	5
<i>Diversiteit en identiteit</i>	5
<i>Taalrijk in de wereld</i>	5
<i>Wederzijdse afhankelijkheid</i>	5
<i>Democratische vorming</i>	6
5. De school als oefenplaats	6
<i>Leerlijn burgerschap</i>	6
<i>Burgerschap in onze vakken en vakoverstijgende projecten</i>	7
<i>Burgerschap in onze schoolcultuur</i>	7
<i>Verbinding van de school met de wereld</i>	8
6. Evalueren en meten van burgerschap	8
7. Verbeterpunten	9
Bronnen	11
Bijlage 1: Focusdoelen burgerschapsvorming DeNBS De Sterren	12
Bijlage 2: Leerlijn burgerschap DeNBS De Sterren	14
<i>Diversiteit en identiteit</i>	14
<i>Taalrijk in de wereld</i>	17
<i>Wederzijdse afhankelijkheid</i>	22
<i>Democratische vorming</i>	24
Bijlage 3: Checklist onderwijsinhoud en teamcultuur	28
<i>Checklist onderwijsinhoud</i>	28
<i>Checklist teamcultuur</i>	30

1. Inleiding

In de wet staat dat kinderen en jongeren kennis moet vergaren van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Daarbij horen thema's zoals gelijke behandeling, het verbod op discriminatie en vrijheid van meningsuiting. Ook de schoolcultuur moet in overeenstemming zijn met die waarden.

We worden niet geboren met een 'democratisch gen' en niet alle kinderen groeien op in gezinnen waarin je niet vanzelfsprekend kennis en respect meekrijgt voor de basiswaarden van de Nederlandse samenleving. Daar ligt dan ook een belangrijke opdracht voor onze school. In dit Kwaliteitsdocument Burgerschap laten we zien hoe we vanuit de context van de school en onze visie komen tot vier doelen op actief burgerschap die in ons onderwijs op NBS De Sterren centraal staan. Deze doelen hebben we uitgewerkt in een leerlijn gekoppeld aan ons onderwijs waardoor de samenhang zichtbaar wordt en we ook helder krijgen waar nog verbetering wenselijk is. Tot slot laten we zien hoe we ons burgerschapsonderwijs evalueren en volgen. De school heeft hiervoor een kwaliteitskaart (routekaart) ontwikkeld.

2. Onze leerlingen

NBS De Sterren heeft haar leerlingpopulatie in beeld gebracht zowel op groepsniveau als schoolniveau. Zowel op sociaaleconomisch gebied als op cultureel gebied zijn er onderling kleine verschillen zichtbaar.. De school heeft een schoolweging van 36,05 en een spreidingsgetal van 5,2. Dit betekent dat er homogene groepen op NBS De Sterren zijn. We zien dat leerlingen vanuit kansenongelijkheid de school binnenkomen. Opbrengst en waarden gericht onderwijs, het zich gezien mogen voelen, hoge verwachtingen hebben van de leerlingen en zij van zichzelf, zijn de sleutels van ons succes. De school scoort gemiddeld 63 % op 2F/1S (landelijk is dit 49% voor scholen met dezelfde weging) maart 2024. Onze leerling populatie is geen gemiddelde afspiegeling van de maatschappij en dit zorgt tegelijkertijd voor uitdagingen als het om burgerschapsvorming gaat. We zijn een neutrale basisschool waar autochtone kinderen naar toe komen en kinderen uit allerlei windstreken van de wereld. Velen vaak met een persoonlijk verhaal. Een van de uitdagingen voor onze kinderen is de Nederlandse taal. Om goed te kunnen functioneren in de Nederlandse samenleving is het spreken en je goed kunnen uitdrukken in het Nederlands een basisvoorwaarde. Een deel van onze leerlingen is taalzwak. Aan de ene kant is dit te verklaren vanuit de talen die thuis en op school verschillen (NT2-leerlingen). Aan de andere kant hebben we kinderen waar de situatie thuis taalarm is. Er wordt weinig gesproken, er is geen rijk aanbod aan boeken en er wordt weinig voorgelezen.

Een deel van de kinderen groeit op in twee verschillende werelden. Ze spreken thuis letterlijk en figuurlijk een andere taal dan op school. Door onder andere armoede en moeilijke echtscheidingssituaties groeien veel van onze

kinderen op met zorgen. De school kan en moet dan een veilige haven zijn voor de kinderen.

3. Burgerschapsvisie

Onze visie op burgerschap is door het team als volgt verwoord:
Door open te staan voor diversiteit ontwikkel je kennis over jezelf en de wereld om je heen. Een veilig klimaat en het in aanraking komen met verschillende perspectieven is een voorwaarde om je eigen mening te leren vormen. Zo leer je dat je het niet met iedereen eens hoeft te zijn, maar je leert wel jezelf te kunnen verplaatsen in een ander. Je leert jezelf en de ander te begrijpen, bent in staat om de dialoog over verschillen aan te gaan en te verbinden. Kritisch durven zijn, is in de tijd waarin we leven en in onze democratie belangrijk, maar je laat de ander wel in zijn waarde. Op NBS De Sterren krijgt ieder kind de ruimte om zijn eigen identiteit te ontwikkelen, zodat het stevig geworteld in de maatschappij (het nu) komt te staan.

*Hier glinstert jouw ster. Je kunt hier stralen. Dit betekent voor ons **“Haal het beste uit jezelf!”***

In kindertaal (doel: Burgerschap) Ik kan nadenken “Is dit goed voor mij, is dit goed voor de ander?” en dan maak ik de juiste keuze.

Onze visie op burgerschap sluit nauw aan bij onze visie als neutrale school. De kernwaarden van onze school ‘respect’, ‘veiligheid’, ‘verantwoordelijk’, ‘samen’ en ‘groei’,

Onze school zien we als belangrijk onderdeel van de samenleving. Ieder kind krijgt een veilige plaats op onze school. Goed onderwijs en op een **veilige** en prettige manier met elkaar **omgaan**, leiden tot passende **groei** en persoonlijke ontwikkeling. Wij vinden het belangrijk om in **verbinding** te staan met onze **samen**leving, waar veel culturen bij elkaar komen. Kinderen zijn vanaf het moment dat ze geboren zijn lid van de samenleving. We richten ons op het “nu” en “de toekomst”.

NBS De Sterren is een springplank naar de volgende ontwikkelstap in de samenleving en dat is het Voortgezet Onderwijs

Onze leerlingen geven ons in tevredenheidsonderzoeken terug dat onze school een fijne plek is om naar toe te gaan.

Hoe zorgen we voor een positief groepsklimaat?

We werken met de volgende vier groepsnormen die mede bijdragen aan een positief groepsklimaat:

1. veilig mogen voelen,
2. elkaar willen respecteren,
3. **positief** met elkaar communiceren.
4. Helpen. (omzien naar de ander en met elkaar samenwerken)

Deze normen komen overeen met de Hiro kernwaarden. Deze zijn uitgewerkt in de Hiro kernwaarden poster per groep en gemaakt door de leerlingen in samenspraak met hun leerkracht(en).

4. Burgerschapsdoelen NBS De Sterren

Vanuit onze context en visie komen we tot de volgende bouwstenen met betrekking tot ons burgerschapsonderwijs. Deze bouwsteendoelen bepalen onze burgerschapsfocus. Zie bijlage 1 voor de uitgebreide omschrijving van onze burgerschapsfocus in leerdoelen.

Diversiteit en identiteit

Dit betekent voor ons dat we veel aandacht hebben voor de verschillen die we zien, horen, voelen, ervaren op het gebied van cultuur, levensovertuiging en gender. Verschillen in waar je vandaan komt, hoe je eruitziet, wat jouw normen en waarden zijn. Aandacht hebben voor de verschillen komt vooral tot uitdrukking in gesprekken, tijdens de lessen Hiro (methode voor sociaal emotionele ontwikkeling). Maar we besteden ook veel aandacht aan het kennen van elkaar en verbinden; ken je klasgenoten, maar ook de andere kinderen van de school door activiteiten samen te doen (zie jaarkalender en Schoolgids). Dit geldt zowel voor kinderen als teamleden.

Taalrijk in de wereld

Om met al die verschillen om te gaan is goed met elkaar kunnen communiceren een must. Goede argumenten geven, kritisch kunnen zijn en informatie op waarde schatten zijn voorwaardelijke vaardigheden om je thuis te kunnen voelen en volwaardig mee te kunnen doen in onze democratische samenleving. Met ons rijke taalaanbod (Methode Staal) leren we kinderen deze vaardigheden. Ons taalaanbod is betekenisvol en gekoppeld aan de wereld om ons heen. Dat gaat van de directe wereld om je heen (klas, thuis) naar de steeds groter wordende wereld (wijk, dorp, Nederland, wereld). We gebruiken voor wereldoriëntatie de methode code D. Onze leerlingen scoren goed op het domein Lezen en Taalverzorging. Hier besteedt de school veel onderwijstijd aan.

Wederzijdse afhankelijkheid

Dit burgerschapsdoel is een belangrijk uitgangspunt in het zelfstandig en verantwoordelijk werken met elkaar. Dit is in onze ogen voorwaardelijk is om goed te functioneren in een democratische samenleving. Wederzijdse afhankelijkheid betekent dat je verder komt als je kunt samenwerken, dat je

leert dat je elkaar nodig hebt om verder te komen: vanuit het idee 'alleen ga je sneller, samen kom je verder'. Je staat er niet alleen voor, er zijn anderen die je kunnen helpen. Het gaat ons om het besef van wederkerigheid: jij hebt een ander nodig, maar een ander heeft jou ook nodig. Ontdek je eigen en elkaars kwaliteiten om krachten te kunnen bundelen. Zo versterken we de onderlinge solidariteit.

Democratische vorming

Dit betekent voor ons dat het belangrijk is om mee te denken in ontwikkelingen op het niveau van de school (leerlingenraad), maar ook van de samenleving om ons heen. Dit geldt voor kinderen, teamleden en ouders. We willen kinderen inzicht geven in hoe een democratie werkt en wat de democratische waarden zijn zodat ze het belang ervan inzien en als betrokken burgers vanuit hun eigenheid een steentje willen én kunnen bijdragen aan het kleurrijke geheel. We gebruiken hiervoor de methode Code D voor wereldoriëntatie. In de methode Code D zit in elk thema van iedere jaargroep een burgerschap les. In deze les leggen de leerlingen de lesstof naar de huidige samenleving en hun eigen wereld.

De leerkracht geeft twee keer per week een les van ongeveer 60 minuten. Er zijn 10 thema's per jaar: vijf thema's Mens & Maatschappij en vijf thema's Mens & Natuur. Code D werkt met veel teksten over interessante onderwerpen uit de natuur, over de aarde, de geschiedenis en over techniek. Betekenisvolle bronnen, die samen met de extra leesteksten, leesboeken en prachtige gedichten nieuwsgierig maken en aanzetten tot diepgaand lezen en onderwerpen om dieper over in gesprek te gaan middels diverse werkvormen.

5. De school als oefenplaats

Onze school zorgt voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van onze democratie en creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden.

Leerlijn burgerschap

Onze burgerschapsdoelen zoals hierboven beschreven en het werken met de methodelessen vanuit Hiro en Code D vormen de basis voor onze leerlijn burgerschap.. Hiro (methode voor sociaal emotionele ontwikkeling) biedt een groot spectrum aan voor Burgerschap, maar niet alles. Met lessen uit de methode Code D (wereldoriëntatie) vullen we dit aan. We organiseren activiteiten waarin leerlingen kunnen oefenen met de vereiste kennis, vaardigheden en houding. Naast onze methodes is ons burgerschapsonderwijs ook zichtbaar, voelbaar en merkbaar in onze schoolcultuur en de verbinding die we als school aangaan met het dorp en samenleving. We nemen jaarlijks bij Rovict de summatieve toets van de Universiteit van Amsterdam voor BSM af.

In bijlage 2 hebben we de leerlijn verder uitgewerkt per bouw en laten we zien hoe we in ons curriculum werken aan deze doelen. Voor het samenstellen van de leerlijn hebben we gekeken naar de kerndoelen die onder burgerschap vallen (SLO).

Burgerschap in onze vakken en vakoverstijgende projecten

We werken in deze vakken en vakoverstijgende projecten aan burgerschap:

- sociaal emotionele ontwikkeling en burgerschap: Hiro
- taal: Staal 2 en Nieuwsbegrip
- wereldoriëntatie: Code D
- ieder jaar een gezamenlijk schoolproject rondom een bepaald thema
- leerlingenraad
- gezonde school

Burgerschap in onze schoolcultuur

Wij zijn een neutrale school waar ieder kind, ouder en leerkracht welkom is, ongeacht zijn of haar sociale, culturele en levensbeschouwelijke achtergrond. In onze schoolcultuur is voelbaar dat we een open gemeenschap vormen, waarbij we oog en oor hebben voor elkaar en er zijn om elkaar te helpen. We staan open voor de mensen om ons heen en iedereen voelt zich welkom en hoort erbij. We spreken dezelfde pedagogische taal en gedragsverwachtingen zijn zichtbaar in de school. Jaarlijks staat dit een aantal keer bij het team centraal. (Zie jaarkalender Onderwijs en Kwaliteit). Waarom? Door de gezamenlijke taal te spreken in woord en daad, hebben we een sterke doorgaande lijn in de school. Dit werkt positief overal in door.

De 7 waarden vanuit judo staan in de HiRO lesmethode sluiten goed aan bij de visie van het team van NBS De Sterren

- Vertrouwen 'op elkaar kunnen rekenen'
 - Samenwerken 'elkaar helpen'
 - Respect 'alles en iedereen in hun waarde laten'
 - Beheersing 'in balans blijven'
 - Weerbaarheid 'sterk staan en volhouden'
 - Discipline 'doen wat nodig is'
 - Plezier 'lachen en het fijn hebben met elkaar'
- Zie de foto's voor een korte impressie.

Het team heeft een positieve blik op de kinderen, de ouders en de school. Er is altijd perspectief: er wordt altijd gekeken naar mogelijkheden en oplossingen in plaats van naar problemen en onmogelijkheden. Deze houding en aanpak zit stevig verweven in ons onderwijs waarin we leerlingen trainen in de 'open' vaardigheden om te durven, te reflecteren en vervolgens daarvanuit te leren.

Het team werkt op basis van gelijkwaardigheid zo wordt er volgens het coöperatief principe uit de gespreid leiderschapsvisie vergaderd en zijn teamleden verantwoordelijk voor vak expertises en organiseren zij zelf expertiseteamvergaderingen (incl. tussenevaluatie en eindevaluatie). Het saamhorigheidsgevoel in onze school is zichtbaar en voelbaar tijdens gezamenlijke schoolactiviteiten en vieringen. Samen met alle kinderen, en waar mogelijk met ouders, komen we samen tijdens:

- De opening van het schooljaar
- Opening van projecten
- Sinterklaasintoct
- Schoolreis/schoolkamp
- Kerstfeest (bijvoorbeeld: samen eten en rond de kerstboom zingen voor de ouders)
- Toneel
- Kunst en Cultuur
- Paasviering
- Optredens van de groepen
- De afsluiting van het schooljaar

Verbinding van de school met de wereld

De verbinding met Uithuizermeeden en de gemeente Het Hogeland en samenleving zoeken we op NBS De Sterren op door:

- Gastlessen die passen bij thema's waar we mee bezig zijn (bijvoorbeeld mondhygiëne, spreker over Tweede Wereldoorlog, vuurwerkpreventie, brandweer, bureau Halt)
- Verkeer (Lessen dode hoek, landbouwverkeer, no mo) voor groep 7 en 8
- Gemeentehuis, provinciale staten, gastlessen
- Activiteiten in samenwerking met het verzorgingstehuis
- De school heeft een Tiny Forest
- Ouderparticipatie: allerlei praktische hulp (biebouders, luizenpluizers, hulp bij activiteiten)
- Ouderbetrokkenheid (meedenken in MR, meedenken in de Neutrale Schoolvereniging, ouderavonden en kijk momenten)

6. Evalueren en meten van burgerschap

De burgerschapswet vraagt van onze school de resultaten van het burgerschapsonderwijs te meten. Om te weten of onze school het goede doet, is geregelde evaluatie nodig. Door de ontwikkeling van leerlingen in kaart te brengen, kan het onderwijs worden bijgestuurd en afgestemd op de actuele leerbehoeftes. Ook komen knelpunten en randvoorwaarden aan het licht, waar maatregelen voor genomen kunnen worden.

We volgen de burgerschapsvorming van onze leerlingen door:

- Reflectiegesprekken
- Rovict Burgerschap Meten (ontwikkeld door de Universiteit van Amsterdam)
- Het volgsysteem van Cito Leerling in Beeld (welbevinden en sociale veiligheid)
Toetsing met Cito leerling in Beeld (Welbevinden) Analyse van maken.
- De school heeft een kwaliteitskaart Burgerschap Meten en Borgen ontwikkeld

Met het team volgen en borgen we het burgerschapsonderwijs door het instellen van een burgerschapscoördinator. De verantwoordelijke voor burgerschap is Kristel Nicolson . Zij geeft dit samen met de directie vorm en inhoud richting en met het team.

De taken die hierbij komen kijken zijn:

- Implementatie, uitvoering
- Boring ligt in samenspraak bij de directie (Kwaliteitshandboek)
- Aanspreekpunt voor het onderwerp
- Zorgt dat burgerschap op de agenda komt te staan en maakt enthousiast
- Volgt actuele ontwikkelingen in de samenleving en het onderwijs rondom burgerschap
- Trekt de kar bij de vakoverstijgende projecten en activiteiten
- Organiseert waar nodig deskundigheidsbevordering voor het team in overleg met de identiteitsbegeleider
- Organiseert de evaluatie
- Stelt dit beleidsplan jaarlijks bij waar nodig.

Ook gebruiken we de schema's in bijlage 3 om onze onderwijsinhoud en teamcultuur te monitoren. Er vindt twee keer per jaar een sessie plaats met het team met betrekking tot identiteit van de school en burgerschap. Dit is aan de start van het schooljaar en in april bij 't Nieuwe schooljaar in het zicht.

7. Verbeterpunten

Bij het opstellen van dit plan ontdekten we een aantal aandachtspunten die we opnemen als ambities in ons schooljaarplan en die we weg hebben gezet in de focusdoelen.

Onderwerpen waar we de komende vier jaren mee aan de slag gaan in het licht van onze burgerschapsdoelen:

Diversiteit en identiteit

Eigen identiteitsontwikkeling van leerlingen versterken door:

- schurende onderwerpen te beschouwen als startpunten voor een dialoog om de democratische vaardigheden te oefenen (filosoferen met kinderen).

- vreedzaam conflicten op te kunnen lossen en te leven met verschillen (dialoog).

Democratische vorming

Het oefenen in democratische waarden:

- inbreng en eigen beslisruimte van de kinderen in wat er gebeurt in de groepen vergroten (Leerlingenraad en in de groep (stemmen/keuzes onderbouwen)).

De leefwereld van de kinderen vergroten:

- door als school meer naar buiten te treden, door de maatschappij in de school te halen (ontwerp vakoverstijgend project, meer gebruik maken van aanbod externen zoals wethouder in de klas, naar het gemeentehuis, bezoek synagoge of....).

Coöperatieve vaardigheden van de kinderen vergroten:

- Door als school een doorgaande lijn te ontwikkelen in een aantal coöperatieve werkvormen.
Kinderen kennen de werkwijze goed en kunnen deze goed uitvoeren, vergroten we de taalvaardigheid en stimuleren we het samen denken en samenwerken. (wederzijdse afhankelijkheid)

Overig

Professionaliseren van het zichtbaar, merkbaar en voelbaar maken van ons burgerschapsonderwijs zodat onze visie en doelstellingen nog meer verankerd raken in de wortels van de school en het werk van de leerlingen laat zien wat ze op het gebied van burgerschap geleerd hebben. Domein Taal en Welbevinden en Wereldoriëntatie.

Bronnen

- J. Bron (2006) *Een basis voor burgerschap. Een inhoudelijke verkenning voor funderend onderwijs*. Enschede SLO, 41-46
- Inhoudslijnen oriëntatie op jezelf en de wereld, SLO 2022
- Inspiratiedocumenten Burgerschapsonderwijs CBS de Noordkaap Uithuizermeeden (uitgewerkte lessen).
- Methode Hiro, Hiro school
- Methode Code D, Uitgeverij Zwijsen
- A. Visser red. (2021) *SLO handreiking burgerschap funderend onderwijs 2021*. Amersfoort SLO
- TULE inhouden & activiteiten: *Nederlands, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunstzinnige vorming*. Gevonden op: <https://www.slo.nl/thema/meer/tule/nederlands/Inhoudslijnen>, SLO, 2022

Bijlage 1: Focusdoelen burgerschapsvorming NBS De Sterren

Diversiteit en identiteit	
Kennis	Onze kinderen hebben kennis van verschillende culturele en religieuze identiteiten.
Vaardigheden	Onze kinderen kunnen verschillen en overeenkomsten benoemen tussen religies en culturen. Ze herkennen grenzen van elkaar en kunnen eigen grenzen op een respectvolle manier aangeven.
Houding	Onze kinderen kunnen respectvol omgaan met een veelheid aan religies en culturen binnen de Nederlandse samenleving en benaderen anderen vanuit een houding van gelijkwaardigheid.
Reflectie	Onze kinderen reflecteren op hun eigen identiteit en levensvragen in relatie tot anderen.

Taalrijk in de wereld	
Kennis	Onze kinderen hebben kennis van vragen stellen, argumentatie, overredingstechnieken.
Vaardigheden	Onze kinderen kunnen hun ideeën over de wereld op correcte wijze mondeling en schriftelijk overbrengen en informatie (op internet, nieuws) kritisch selecteren.
Houding	Onze kinderen zijn kritische informatieverwerkers en weten hoe correct Nederlands klinkt en waarom je het nodig hebt in de Nederlandse samenleving.
Reflectie	Onze kinderen onderzoeken de werking van overredingstechnieken op hun eigen beeld van de wereld.

Wederzijdse afhankelijkheid	
Kennis	Onze kinderen hebben kennis van kwaliteiten en valkuilen van zichzelf en van de ander uit hun omgeving.
Vaardigheden	Onze kinderen kunnen zelf inschatten wanneer zijzelf of iemand anders hulp nodig heeft en weten hoe ze hulp kunnen vragen en aanbieden.
Houding	Onze kinderen hebben een open houding naar de mensen om hen heen.
Reflectie	Onze kinderen denken na over hun rol binnen de klas, de school, Het Hogeland, Nederland en de wereld.

Democratische vorming	
-----------------------	--

Kennis	Onze kinderen weten wat de term democratie betekent en hoe daar (binnen een school) invulling aan kan worden gegeven.
Vaardigheden	Onze kinderen kunnen hun mening onderbouwen, met elkaar in dialoog gaan daarover (tijdens debat, klassengesprek, klassenvergadering enzovoort) en kunnen op democratische wijze hun stem laten horen.
Houding	Onze kinderen hebben respect voor diversiteit in brede zin en weten dat spanning en wrijving erbij kunnen horen.
Reflectie	Onze kinderen denken na over hoe zij zich verhouden tot de anderen en het andere.

Bijlage 2: Leerlijn burgerschap NBS De Sterren

Diversiteit en identiteit

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	- mensen hebben overeenkomsten, verschillen en verschillende opvattingen en hoe zij zichzelf en hun thuissituatie beschrijven - mensen hebben elkaar nodig - samenlevingsvormen bespreken - wel of niet geloven, religie en levensbeschouwingen - geslacht en gender, seksuele diversiteit - familie en thuissituatie - lichamelijke en cognitieve mogelijkheden en beperkingen - cultureel erfgoed in directe omgeving en leefwereld	- de leerlingen leert over verschillen tussen mensen, in hoe zij zichzelf en hun thuissituatie beschrijven. - levensbeschouwingen en overtuigingen: bv Christendom, Islam, Jodendom, reïncarnatie - nationaliteit - culturele gewoonten - verschillende gezinssituaties en leefvormen - persoonlijke held, idool - conflicten kunnen veroorzaakt worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens - cultureel erfgoed om en buiten de school	- begrippen: Godsdienstvrijheid, Vrede van Munster, Levensbeschouwingen, Multiculturele samenleving, Symboliek en rituelen, Etnische groepen in de samenleving, Vooroordelen, Jongerencultuur - ontmoeten van mensen met andere (levensbeschouwelijke) - achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties dan hun vertrouwd zijn - vormen van diversiteit: kennis over identiteit, culturen, mensbeelden en levensbeschouwelijke stromingen - inzicht in de ontwikkeling van persoonlijke identiteit, identiteit van groepen - politieke ideeën - culturele tradities

			- geschiedenis vanuit verschillende wereldperspectieven leren kennen. - Cultureel erfgoed dat betrekking heeft op thema's en tijdvakken uit de wereldoriëntatie.
Vaardigheden	- onderscheiden ik en de ander - uiten van gevoelens, wensen en opvattingen - reageren op erfgoedonderwerp of -voorwerp met associaties en herinneringen aan eigen ervaringen - samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden)	- inzicht in eigen kunnen, beperkingen en opvattingen - herkennen van uitingen van cultuur en religie - inzicht in verschillen - verplaatsen in de ander, perspectiefwisseling - zelf onderscheid maken tussen goed en slecht - rekening houden met opvattingen, gevoelens en wensen van de ander - dialoog over levensvragen - open staan voor betekenissen die anderen geven (waaronder experts en ervaringsdeskundigen) en reageren met associaties en herinneringen aan eigen	- herkennen van symboliek in kunstuitingen - stereotypen herkennen - omgaan met vrijheden en beperkingen - zelf onderscheid maken tussen goed en slecht en dit vergelijken met wat gangbaar is in de samenleving - herkennen en onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan. - omgaan met uitsluiting - vreedzaam, open dialoog voeren over levensvragen die raken aan eigen identiteit en identiteit van de ander

	ervaringen en (eerder opgedane) kennis. - Kunnen onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen	- overeenkomsten zien tussen verschillende levensbeschouwingen - verwoorden van gevoelens, levenservaringen en visie op het leven - verdiepende vragen stellen - samenhang tussen integratie behoud eigen identiteit zien - herkennen invloed media en social media op mening over andere mensen - spiegelen en met elkaar in verband brengen van eigen betekenisgeving en inzichten van anderen.	
Houding/ reflectie	- respectvol omgaan met anderen - open staan voor gevoelens/emoties van anderen - empathie - anderen willen helpen - belangstelling voor je omgeving (de ander, cultuur, levensbeschouwing, erfgoed)	- gelijkwaardigheid - eigen mening durven geven en mening, gevoelens en ideeën van anderen accepteren en respecteren - zelfkennis - zelfwaardering - anderen willen betrekken - openstaan voor levensvragen - openstaan voor dat situaties gevoelens oproepen die niet	- ontwikkelen attitudes als empathie, solidariteit, respect voor verschillen en diversiteit - vanuit een open houding een dialoog voeren met andersdenkenden en zien van de waarde in het 'anders zijn' - reflecteren op eigen (levensbeschouwelijke) identiteit en ervoor open staan

		door iedereen hetzelfde beleefd worden - onderkennen vooroordelen/uitingen discriminatie zichzelf en de ander	deze na dialoog mogelijkwijs bij te stellen - medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en dat van anderen - onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan - inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd
Kerdoel / leergebied	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	• humanisme: verdraagzaamheid en tolerantie > de school is de wereld van vertrouwen; verhalen, samen- opdrachten	• <u>Wereldoriëntatie</u> : Lessen geschiedenis en aardrijkskunde (bevolking en dienstverlening)	• <u>Wereldoriëntatie</u> : Lessen geschiedenis en aardrijkskunde (bevolking en dienstverlening)

Taalrijk in de wereld

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	- verschillende gesprekssituaties,	- verschillende gesprekssituaties en informatieve en betogende teksten met een gevarieerd	- verschillende gesprekssituaties, informatieve en betogende

	informatieve prentenboeken, foto's -	aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen kinderen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze geven aan waarom ze dat vinden. - schema's, aantekeningen en uittreksels maken en signaalwoorden en -tekens: voorbeelden, tegenstellingen, oorzaak-gevolgrelaties, middel-doelrelaties. - eenvoudige formulieren, verslagen, bij taalonderwijs en bij andere vakken	teksten met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen kinderen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze geven aan waarom ze dat vinden. - samenvatting maken, redengevende structuren en voorwaardelijke structuren. - opzet inhoudelijk en goed vormgegeven tekst met duidelijk doel, publiek, opbouw, correcte zinsopbouw en spelling - zakelijke brieven, formulieren, werkstukken in het kader van oriëntatie op jezelf en de wereld. - Foto's met ondertekening, krantenknipsels en informatieve teksten met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen kinderen uit te zeggen wat ze ergens
--	--	---	---

			van vinden; ze proberen ook aan te geven waarom ze dat vinden - rubriceerspelletjes, volgorde van een tekst weergeven, tekst herlezen, schematiseren, onderstrepen, signaalwoorden en -tekens bij tekststructuren benutten bij schematiseren - informatieboekje, informatieposter, verslagen
Vaardigheden	- bepalen welke informatie wel/niet belangrijk is, in relatie tot eigen kennis. - Proberen aan te geven waarom die informatie belangrijk is (koppelen aan doel) - deze opvatting verduidelijken en illustreren - meningen herkennen (ik vind...) - meningen van de spreker vergelijken met eigen mening	- naar andermans commentaar/inbreng vragen - argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven. - onderscheid tussen feiten en meningen herkennen en zelf aanbrengen (in gesprek en n.a.v. tekst) - meningen herkennen die meer impliciet in een mondelinge tekst voorkomen (dus niet meer met behulp van duidelijke signaalwoorden).	- kritisch luisteren naar informatie - Informatie op waarde schatten onder meer in relatie tot de bron. - andermans standpunt in eigen woorden samenvatten - tegenover elkaar staande gezichtspunten in eigen woorden formuleren - argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven - als discussieleider optreden

	- proberen te vertellen of je het wel of niet eens bent met gehoorde mening(en) - Proberen aan te geven waarom informatie belangrijk is (koppelen aan studerend leesdoel) - informerend schrijven	- meningen globaal becommentariëren vanuit de eigen mening (gesprek en n.a.v. tekst) - aangeven of je het wel of niet eens bent met de mening(en) uit de tekst. - argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven - standpunt vasthouden - informatie en meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken (kritisch lezen) - het waarheidsgehalte van berichten proberen te bepalen (mediawijsheid) - informerend en overtuigend/overredend kunnen schrijven	- groepsleden vragen om verduidelijking van een standpunt - tot een afweging van argumenten in een discussie komen - argumenten voor een mening analyseren en vergelijken met de eigen mening. - veel voorkomende trucs en technieken om te overreden in reclame (beeld en tekst) herkennen. - evalueren van meningen en argumentaties - informatie uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken (kritisch lezen) - informatie op waarde schatten, onder meer in relatie tot de bron - informatie op internet kritisch selecteren, mede met het ook op betrouwbare bronnen - oordelen of een website al dan niet geschikt en betrouwbaar is als bron
--	---	--	--

			- informierend en overtuigend/overredend kunnen schrijven
Houding/ reflectie	- open staan voor de mening en argumentatie van anderen. - eigen ideeën op een beheerste manier delen	- open staan voor en interesse tonen in de mening en argumentatie van anderen - onderzoeken van verschil in feedback op de persoon en feedback op de inhoud	- kritische houding ten aanzien van informatie in mondelinge teksten. - hard op de inhoud, zacht op de persoon
Kerdoel/ leergebied	Nederlands 3, 6, 7 en 8. Deze kerndoelen zijn gericht op meningsvorming en (online) informatievaardigheden	Nederlands 3, 6, 7 en 8	Nederlands 3, 6, 7 en 8
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	• Via de methode 'Onderbouwd' worden deze aspecten aangeboden • Podium: jezelf presenteren • Hiro: je eigen mening verwoorden, delen eigen gevoelens en ervaringen. Vanaf groep 4 Code D	• Methode voor begrijpend lezen Nieuwsbegrip; actuele teksten en Estafette 3. • <u>Staal Taal</u>: werken naar producten waarin deze aspecten naar voren komen • Hiro/Code D: discussiëren, eigen mening formuleren, eigen standpunt verdedigen, argumenten gebruiken. Delen eigen gevoelens en ervaringen, verplaatsen in de ander en aangaan dialoog, reflectie op eigen opvattingen en leren omgaan met kritiek.	• Methode voor begrijpend lezen, actuele teksten en Estafette 3. • <u>Staal Taal</u>: werken naar producten waarin deze aspecten naar voren komen • Hiro/Code D: discussiëren, eigen mening formuleren, eigen standpunt verdedigen, argumenten gebruiken. Delen eigen gevoelens en ervaringen, verplaatsen in de ander en aangaan dialoog, reflectie op eigen opvattingen en leren omgaan met kritiek.

		• Podium: jezelf presenteren	• Eigen ervaringen delen, vragen naar ervaringen van anderen, dialogiseren, filosoferen, verschillende scenario's/argumentatielijnen kunnen afwegen. • Klassenshow en musical: samen met de groep in samenwerking komen tot een voorstelling/ jezelf presenteren voor een groep.
--	--	--	---

Wederzijdse afhankelijkheid

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	- wat je zelf kunt, doe je zelf. - Als je hulp nodig hebt, krijg je die (klasgenoten, leerkracht) - je kunt niet alles alleen - alleen ga je sneller samen kom je verder - kennis van de omgeving (thuis, gezin, familie, klas)	- coöperatieve werkvormen die nodig zijn om samen te leren - kennis van de omgeving (onderbouw + wijk, Het Hogeland, Nederland)	- coöperatieve werkvormen die nodig zijn om samen te leren - kennis van de omgeving (middenbouw+wereld)
Vaardigheden	- rekening houden met de ander - samen een werkje maken of taak uitvoeren	- eigen kennis gebruiken om de ander verder te helpen	- kan via diverse werkvormen samenwerken - kan jongere kinderen verder helpen.

	- samen spelen - voor mensen in de omgeving van de school iets goeds doen	- op een zelfbewuste manier hulp te vragen of juist te weigeren - zien dat een ander hulp kan gebruiken en die ook geven - hulp aanbieden in de gemeenschap	- betrokken zijn op de ander. - in staat om binnen de regels van het spel plezier te maken en goed samen te werken - hulp organiseren voor en aanbieden aan de gemeenschap
Houding/ reflectie	- omkijken naar elkaar: zie dat een ander hulp nodig heeft (samen spelen en samen werken). - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein)	- omkijken naar elkaar: zie dat een ander hulp nodig heeft. - Onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein, de wijk en de natuur "Tiny Forest")	- helpend opstellen - oog hebben voor elkaar, meevoelen met de ander - reflectie op verbondenheid - weerbare houding en ontdekken van het belang hiervan (op een zelfbewust manier hulp vragen, hulp weigeren, complimenten geven en aannemen, kritiek geven en ontvangen) - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein, de wijk, Emmeloord en de natuur)
Kerdoel/ leergebied	Elementen uit oriëntatie op jezelf en de wereld: inhoudslijn SLO samen leven en samenwerken	Elementen uit oriëntatie op jezelf en de wereld: inhoudslijn SLO samen leven en samenwerken	Elementen uit oriëntatie op jezelf en de wereld: inhoudslijn SLO samen leven en samenwerken

Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	• Leerlijn coöperatieve werkvormen • Hiro Solidariteit + ouders worden actief betrokken • Code D vanaf groep 4 • Sint-Maartenliedjes zingen bij de Mieden • Gastlessen: ◦ Mondhygiëne ◦ Ouders die vertellen over hun beroep	• Leerlijn coöperatieve werkvormen • Meehelpen bij "Tiny Forest" • Bijdragen aan activiteiten Het Hogeland/ Uithuizermeeden • Gastlessen: ◦ Ouders die vertellen over hun beroep ◦ Brandweervoorlichting • <u>Hiro/Code D</u>	• Groepsdoorbrekend werken gedurende het hele schooljaar. • Seksuele voorlichting • Gastlessen: ◦ Bureau Halt ◦ Ouders die vertellen over hun beroep ◦ Brandweervoorlichting ◦ Vuurwerkpreventie ◦ Verkeerslessen provincie aanbod • <u>Hiro/Code D.</u>
--------------------------------------	--	---	--

Democratische vorming

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	- belang leefregels afspraken: Verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat op school en in de maatschappij - leiding van mensen: beseffen dat er mensen zijn die de leiding hebben over groepen mensen op school, in hun woonplaats, in het land	- constitutionele monarchie, dictatuur, democratie, koning onschendbaar - gemeentebestuur en landsbestuur: Verkennen van doelen en mogelijke vormen van verkiezingen - politieke partijen en verkiezingen - ministers en minister-president - kennismaken met taken en werkwijze van de regering en	- republiek: ontstaansgeschiedenis/Nederland als republiek - parlementaire democratie - indeling, werkwijze van openbaar bestuur op gemeente, provinciaal en landelijk niveau (ministeries en taken / politieke partijen) - Europese gemeenschap/VN en (Internationale) wetten

	- recht op vrijheid van meningsuiting	het parlement (eed/belofte afleggen) en politie (taken en werkwijze) - begrippen: vooroordeel, discriminatie, tolerantie, emancipatie en de vrijheid van meningsuiting en hun onderlinge relatie en onderzoeken wat de effecten zijn - elk mens/kind heeft rechten - verschil leiding hebben en de baas spelen - kennismaking rol, belang van wetgeving	- machtsmisbruik, onderdrukking, recht en onrecht (werkwijze justitie op hoofdlijnen). - rechtspraak en rechtelijke macht - kinder- en mensenrechten (verdieping) - ontstaan huidige machtsblokken in de wereld en (internationale) conflicten en wijze waarop naar oplossingen wordt gestreefd. - samenwerking tussen landen op politiek en economisch gebied en onderzoeken hoe dit zichtbaar is in de samenleving - aspecten verzorgingsstaat Nederland - opbouw Nederlandse onderwijsstelsel
Vaardigheden	- meedoen aan gesprekken in de groep - afspraken die in de groep gemaakt zijn nakomen - je stem laten horen bij regels en afspraken in de groep - veilig speel- en werkgedrag in en om school	- afspraken nakomen en in de groep oplossingen vinden bij conflicten/problemen - Oorzaken van conflicten herkennen: tekenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens - eigen standpunt bepalen en bijstellen	- kritische vragen stellen kunnen stellen bij maatschappelijke ontwikkelingen - informatie beoordelen - eigen standpunt toelichten en verdedigen in discussie - voor- en nadelen democratie, republiek en monarchie beargumenteren

	- ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen	- omgaan met kritiek - eigen grenzen herkennen, benoemen en bewaken (emotioneel, lichamelijk/seksueel) - je stem laten horen bij regels in de school - gezagsuitoefening en het verschil met 'de baas spelen' - verantwoord handelen onder verschillende omstandigheden en weersgesteldheden	- omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving door voor alle partijen een passende oplossing te vinden. - Je stem laten horen bij verkiezingen - Veilig deelnemen op de fiets aan het verkeer - Kunnen vergelijken van de situatie in Nederland met andere landen als het gaat om bestuur, welvaart, cultuur en levensbeschouwing.
Houding/ reflectie	- luisteren - afspraken nakomen - respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat - respect voor de basiswaarden van de school - ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen - bereidheid tot zorg voor het milieu	- gelijke behandeling jongens/meisjes - vreedzaamheid - anderen de gelegenheid geven zich te uiten - neerleggen bij een meerderheidsbesluit groep - respect van de basiswaarden in de school en omgeving van de school - verantwoordelijk zijn voor de omgeving (rechtvaardigheid)	- gelijke behandeling etnische groepen - solidariteit: rekening houden met en openstaan voor anderen - vertrouwen in instituties en instellingen - kritische houding t.a.v. maatschappelijke kwesties - respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat - verantwoordelijk zijn voor de omgeving (rechtvaardigheid)

Kerdoelen/ leergebieden	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39. Deze kerndoelen hebben betrekking op het samenleven in en deelnemen aan de Nederlandse democratische en pluriforme samenleving	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39, 53	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39, 47, 53
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	• Gedragsverwachtingen NBS De Sterren • Kapstokregels in de groep • Kringgesprekken • <u>Hiro</u> • Code D vanaf groep 4	• Gedragsverwachtingen NBS De Sterren • Kapstokregels in de groep • Gesprekken met de groep • Vertegenwoordiging in de Kinderraad • <u>Wereldoriëntatie</u>: geschiedenis en aardrijkskunde (landbouw, bevolking, industrie en dienstverlening) • <u>Hiro/Code D</u>:	• Gedragsverwachtingen NBS De Sterren • Kapstokregels in de groep • Gesprekken met de groep • Vertegenwoordiging in de Kinderraad • <u>Wereldoriëntatie</u>: projecten geschiedenis en aardrijkskunde (landbouw, bevolking, industrie en dienstverlening) • <u>Hiro/Code D</u>:

Bijlage 3: Checklist onderwijsinhoud en teamcultuur

Checklist onderwijsinhoud

Controle september 2024 start schooljaar

Startvergadering schooljaar 2024-2025

Checkpunten	nauwelijks	voldoende	Volledig
Ons burgerschapscurriculum omvat alle inhouden die nodig zijn om onze leerdoelen te bereiken		x	
Ons burgerschapscurriculum is logisch opgebouwd en is goed afgestemd op de leerjaren en de leergebieden		x	
Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de behoeften van onze leerlingen.		x	
Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de actualiteit en bij het belang van de samenleving		x	
We vragen ons af of ons burgerschapscurriculum onbedoelde en/of onwenselijke effecten heeft	x		

Onderbouwing

Analyse besproken september 2024

BSM met van Rovict juli 2024

- We zien dat groep 7/8 van NBS De Sterren in juni/juli 2024 kennis op ruim voldoende niveau heeft. Kort gezegd; het zit goed met de kennis van onze leerlingen.

De leerkracht heeft de leerlingen specifiek gevraagd om eerlijk antwoord te geven op de vragen "attitude". We zien dat daar een verschil zit. Onze leerlingen hebben de kennis. Ze weten hoe het "zit". Hun houding, lees daadwerkelijk voelen en ervaren is anders. Er is hierin een discrepantie te zien.

- We zien in attitude, lees overtuiging van de leerlingen een andere houding.

Dit betekent dat we hier met Hiro lessen specifiek op in willen zetten. We zien dat een deel van onze leerlingen “overleven” en geen fijne thuissituatie hebben. Dit is voor ons lastig te veranderen. Het is goed dat we met Hiro en Code D, de gesprekken, wie we zijn en willen zijn in goed contact staan met onze leerlingen.

Checklist teamcultuur

	Nauwelijks	Meer niet dan wel	Meer wel dan niet	Volledig van toepassing
We hebben kennis van de visie van burgerschap en dragen deze actief uit				
We leven onze waarden voor				
We volgen samen scholing en bereiden lessen samen voor				
We reflecteren op lessen en situaties				
De taken en verantwoordelijkheden binnen het team zijn helder				
Het team geeft samen vorm aan burgerschap en draagt dezelfde normen en waarden uit				
Onze teamcultuur is open, we spreken elkaar aan en kunnen elkaar verder helpen				
We vertrouwen elkaar				
We durven de verschillen uit te spreken en komen samen tot een passende oplossing				
We kunnen feedback geven of kritische vragen stellen				
Kinderen en ouders worden aangesproken als hun gedrag niet past bij de visie				

Er worden deskundigen betrokken om zo nieuwe input te verkrijgen				
--	--	--	--	--